

Ventspilio muziejaus skaitykloje: kelionė

po lyvių kaimus

Latvijos universiteto Lyvių institutas, bendradarbiaudamas su UNESCO Latvijos nacionaline komisija ir Latvijos nacionaliniu kultūros centru, siekdamas populiarinti lyvius ir jų paveldą Latvijoje latvių kalba, įskaitant Latvijos kultūrinę erdvę ir kraštovaizdį, 2023 metus paskelbė lyvių paveldo metais. Ventspilio muziejus taip pat įsitraukė į supažindinimą su lyvių paveldu ir siūlo vykti „ekskursijon“ – į lyvių krašto žvejų kaimelius.

Oviši –*Pa?ikm?*

Ventspilio pajūrio muziejuje po atviru dangumi tebevažinėja traukinukas, kuris anksčiau lyvių žvejų kaimelių žmonėms buvo svarbi susisiekimo priemonė. Pirmoji stotelė, kurioje „išlipsisime“, bus Uovišiai, nuo čia prasideda lyvių pakrantė – nuo Ventspilio link Kolkos.

„Du kartus per dieną čia sustoja nedidelis traukinukas, vadinamas arbatinuku,

kuris vieną kartą važiuoja iš Ventspilio, kitą kartą – į Ventspilį“, – 1937 m. apie traukinuko stabtelėjimą Uovišiuose rašė Vilis Veldrė.

Vieta, kurioje dega šviesa

Lyviškas Uovišių kaimo pavadinimas yra *Paṭikmō*. *Tā nozīmi, iespējams, ļauj izprast igauņu apvidus vārds pattik* *Reikšmę padeda suprasti estiškas žodis pattik (bruzgynai, tankmē). Dar XX a. pradžioje viename seniausių kaimo sodybų – „Kalna Oviši“ – gyveno žmonės, kurių pavardė – Paṭikne. Spējama, kad šī pavardē susijusi su šiek tiek latvių kalboje pasikeitusių lyvių kaimo pavadinimu.*

Rašytiniuose šaltiniuose randams ir kitas senovinis Uovišių pavadinimas – *Liserort* (*Lyserort, Lusort*). Jis kilęs iš švedų kalbos, kurioje *lysa* reiškia *degti, spindėti, o ort – vieta, ragas*. Šį pavadinimą suteikė skandinavai, ir jis buvo naudojamas dokumentuose vokiečių ir rusų kalbomis.

Prie Uovišių jūroje yra pavojingos seklumos, gylis vietomis – vos apie 10 m, per daugelį šimtmečių čia sudužo daug laivų. Kad tamsoje būtų matoma pakrantė ir žvejai būtų įspėti apie pavojingas vietas, senovėje pajūryje buvo kūrenami laužai ir deginamos deguto statinės.

Ovišų švyturys

XIX a. Uovišiuose buvo pastatytas švyturys, kuris perspėdavo jūreivius apie sekumas. Švyturys pradėtas statyti 1809 m., tačiau 1812 m. karas ir Napoleono kariuomenės įžengimas statybą nutraukė. Yra žinoma, kad 1814–1844 m. švyturyje kartais degdavo ugnis. 1844 m. baigtas statyti švyturys įgijo tokį pavidalą, koku matome ir dabar. 1844. gadā pabeigta bākas celtniecība un tā ieguvusi veidolu, ko redzam vēl šobaltdien.

Šiandien Uovišių švyturys yra seniausias Latvijoje iš iki šiol veikiančių švyturių. Jis įtrauktas į Valstybės saugomų kultūros paminklų sąrašą. Švyturio komplekse įrengta Latvijos švyturių istorijos ekspozicija.

Švyturys pastatytas ant medinių polių, sumūrytas iš raudonų plytų ir akmenų. Švyturys yra sukonstruotas kaip dvigubas cilindras: jo skersmuo – 11,5 m, o už akmeninės sienos, viduje – antrasis 3,5 m skersmens bokštas. Šio tipo – dviejų cilindrų – švyturiai XVIII–XIX a. Europoje buvo naudojami ir kaip gynybiniai statiniai priešo puolimo atveju. Švyturio bokštas su žibintu yra 37 m aukščio.

Išliko ir 1904 m. pastatytas švyturio darbuotojų pastatas. Kai Pirmojo pasaulinio karo metu maršrutu Ventspilis–Mazirbė–Dundaga pradėjo važinėti traukinukas, kai kurios šio pastato patalpos atiteko Uovišių stočiai.

Uovišių švyturį prižiūri Ventspilio laisvojo uosto direkcija, jis prieinamas visuomenei. Daugiau apie galimybę apsilankyti jame:https://www.visitventspils.com/activity/ovisu-baka/

Švyturys laive *Laima*

1928. gada 28. oktobrī, lai uzlabotu kuģošanas drošību, Ovišu sēkļos novietoja ugunskuģi (peldošo bāku)*Laima*. Kuģis bija būvēts 1889. gadā Hamburgā un agrāk bija darbojies kā ugunskuģis Elbas grīvā. 1928 m. spalio 28 d., siekiant pagerinti laivybos saugumą, Uovišių seklumos buvo pažymėtos plaukiojančiu švyturiu, įrengtu laive „Laima“. Laivas buvo pagamintas 1889 m.

Hamburge ir anksčiau buvo naudojamas kaip švyturys Elbės žiotyse. Pirmojo pasaulinio karo metais jis buvo naudojamas minų laukams žymėti prie Ventspilio, tačiau per audrą buvo išmestas į krantą. 1928 m. jis buvo suremontuotas, perdarytas, pašventintas ir pritvirtintas inkaru prie Uovišių. Tai taip pat buvo pirmoji stacionari jūros mokslinių tyrimų stotis Latvijoje.

Švyturys, įrengtas laive, skleidė šviesos signalą, taip pat buvo ir sirena, perspėjanti laivus rūke. Jeigu ji neveikė, buvo naudojamas varpas. Jeigu žiemą „*Laimai*“ grėsmę kėlė ledai, vietoje laivo buvo naudojami stoderiai (plūdurai).

Šeši iš devynių įgulos narių nuolat buvo laive, o trys pakaitomis išplaukdavo į krantą. Kelias savaites praleidus laive, buvo galimybė dvi savaites praleisti krante.

XX a. 4 deš. pabaigoje buvo nuspręsta prie Uovišų seklumų pastatyti nuolatinį švyturį. Tai buvo įgyvendinta tik 1984 m., kai buvo pastatytas Irbės švyturys. O iki tol, po Antrojo pasaulinio karo, laivybos saugumą prie Uovišų seklumų užtikrino švyturiai, įrengti laive „*Arkhangelskij*“ ir „*Irbenskij*“.

Iš 51 sodybų liko 10

Prieš Antrąjį pasaulinį karą Uovišiai buvo vienas didžiausių žvejų kaimų Šiaurės Kuržemėje. Kaime buvo 51 sodyba, miškų ūkis, geležinkelio stotis ir švyturys. Pagrindinis gyventojų užsiėmimas buvo žvejyba. Sūdyta ir džiovinta žuvis traukinuku vežiota į Ventspilį. Nemažai papildomo pelno uovišių gyventojams teikė žvyro ir akmenukų gabenimas iš pajūrio į Rygą.

„...žvyras su akmenukais yra geras dalykas, ir uovišių gyventojai sugeba gerai iš to pasipelnyti. Pgalima matyti, kaip koks jaunas vyras varo kinkinį palei pat vandens kraštą, sustoja, uždeda ant vielų tinklą skersai vežimo ir kastuvu žeria smulkius akmenėlius ant to tinklo. Toliau matomi dar keli akmenukų sijotojai.“ .“ Taip 1937 m. Uovišių pakrantėsje vykstantį darbą aprašė V. Veldrė. Jis klausė Uovišių gyventojų, kur veš išsijotus akmenukus, ir jam buvo paaiškinta: „Jie keliaus į Rygą – asfaltui ir žvyruotiems keliukams įrengti“.

Pažymėtina, kad 1990 m. Uovišiuose bebuvo 10 sodybų – „*Prinči*“, „*Apses*“, „*Jūrmalas*“, „*Mārupes*“, „*Sāmiši*“, „*Siseņi*“, „*Lejas Oviši*“, „*Kalna Oviši*“, „*Mierklani*“ ir „*Meždārzi*“, o šiais laikais jų yra 13. Kaimo gyvenimas buvo sutrikdytas sovietų okupacijos metais, kai buvusiame Ventspilio rajone įsikūrė sovietų karinės bazės, o visoje lyvių pakrantėje buvo sukurta uždara zona, į kurią buvo galima patekti tik turint leidimus. . Buvo pastatyti pasienio kontrolės ir patikros punktai ant kelių. Lyvių pakrantėje buvo apribota ūkinė veikla ir gyventojų judėjimo laisvė, todėl didelė dalis persikėlė gyventi į kitas vietas.

Žinomos asmenybės

Su Uovišiais yra susijusi lyvių kultūros istorijai svarbi Prinčių giminė, kurios viena atšaka buvo šiame kaime įsikūrę žmonės. Žnomiausio jų atstovo – lyvių kultūros veikėjo, poeto, vertėjo Janio Princio (1796-1868) – sūnus Indrikis Princis gimė 1823 m. Mikeltornio sodyboje „Viļumi“. m. Mikeltornio sodyboje „*Viļumi*“. Vėliau jis Uovišiuose buvo girininkas. Indrikis buvo vedęs du kartus – Trynę ir Babę. Iš viso jis turėjo septynis sūnus ir penkis dukteris. Uovišių kapinėse yra ilga Prinčių giminės kapų eilė, taip pat Indrikio kapas, paminkle iki šiol galima įskaityti jo pavardę.

Išskirtinė asmenybė buvo Indrikio anūkas Karlis Aleksandras Princis, biologas, entomologas, Latvijos universiteto docentas, Rygos gamtos muziejaus direktorius, vėliau, emigracijoje – žinomas Švedijoje ir pasaulyje mokslininkas.

K. Princis buvo tarp tų drąsių latvių, kurie 1944 m. pasirašė politiškai reikšmingą Latvijos centrinės tarybos memorandumą. Tų pačių metų rudenį kartu su kitais emigruojančiais žvejų laivu jis išvyko iš Ventspilio į Švediją. Ten K. Princis dirbo Lundo universiteto Zoologijos instituto Entomologijos skyriuje ir sudarė pasaulio tarakonų (*Blattodea*) katalogą, 1224 puslapių. K. Princio garbei jo vardu buvo pavadintos kelios naujai atrastos tarakonų gentys ir rūšys: *Princisia*, *Pircisola*, *Princisaria*.

Be entomologijos tyrimų K. Princis gilinosi ir į savo giminės istoriją. Ventspilio muziejuje galima rasti K. Princio rankraščio kopiją, kurioje aprašoma Prinčių giminė, sudarytas giminės medis ir pateikiama kita vertinga informacija.

K. Princis mirė 1978 m.kovo 25 d. Vesterose, Švedijoje.

Kol kas: „Nēmiz pļī“ (lyvių kalba – „Iki pasimatymo!“) iki kitos „ekskursijos“, lankysimės Lūžnioje!

Naudota literatūra: Baiba Šuvcāne *Lībiešu krasts*, Valda Marija Šuvcāne *Lībiešu ciems, kura vairs nav*, Vilis Veldrė *Dzīve pie jūras*, Ingrīda Štrumfa *Ventspils grāmata II*.